

MEDLEMSBLAD

FORORD

Så er vi kommet til blad nr. 100! Vi markerer dette med å gi ut register for alle bladene. Det følger vedlagt. Hvis noen skulle ha lyst til å lese artikler i gamle nummer, har laget eksemplarer til salgs. En liten historikk om bladet hadde vi i nr. 95, jubileumsnummeret da laget var 25 år.

Det var ikke alle som fikk innbetalingskort for kontingent for 2004 i desember. De får det nå. Det får også de som ellers ikke har betalt.

Vi vil spesielt henlede oppmerksomheten på sommerturen, se side 2. Finnmark er det eneste fylke som laget ikke har hatt medlemstur til, mens vi har vært i flere land i Europa og i USA. Finnmark med Nordkapp og hurtigruteturen fra Kirkenes til Bergen er noe folk reiser halve jorda rundt for å oppleve. Jeg håper at mange melder seg på, slik at turen blir noe av!

Av innholdet i dette nummeret nevner vi en artikkel om Bygningen. Her får vi for første gang en beskrivelse av hvordan det så ut inne i huset, vi får greie på hvem som bodde der i en bestemt periode, og vi får høre litt om levemåten på den tida. Jeg håper at flere blir inspirerte til å fortelle mer fra dette litt spesielle stedet.

Så begynner vi på en føljetong fra et manuskript med tittelen I manns minne. Det ble skrevet for noen år siden til den landsomfattende innsamlingen av slikt stoff.

Finn Åberg

Nr. 100

Mars 2004

NYTT FRA LAGET

Finnmark- og hurtigrutetur

Mandag 20. september har Historielaget tilbud om en 10-dagers tur som starter med fly fra Gardermoen til Alta kl. 12.05. I Finnmark venter en buss på oss, og vi får en firedagers rundreise i fylket. Første overnatting blir i Kautokeino. Neste dag besøker vi Karasjok og drar videre nordover til Honningsvåg for overnatting. Den tredje dagen går ferden til Nordkapp og senere til Lakselv hvor vi overnatter. 23. september beveger vi oss østover langs Porsangerfjorden, Laksefjorden, Tanafjorden og Varangerfjorden. Vi kommer til den vesle Neiden kirke og overnatter senere i Kirkenes. Fredag 24/9 går vi om bord i hurtigruta M/S Finnmarken som tar oss med hele kysten ned til Bergen, hvor vi ankommer onsdag 29. sept. kl. 14.30. Tog går fra Bergen til Oslo på ettermiddagen.

Turen vil koste vel 18.000 kroner og inkluderer alle måltider og losji i dobbeltrom fra Gardermoen til Bergen, og reiserute som beskrevet.

Interesserte kan kontakte Via Ferieverden på Kongsvinger (Bente Borgen), tlf. 62 88 88 88 for nærmere informasjon og påmelding innen 30. juni.

Åge

Austmarka Marken

Lørdag 7. august blir det markensliv på Tunet igjen. Også i år vil vi ha en stemningsfull samling rundt nyingen kvelden før. Detaljert program er ikke fastsatt, men det blir tradisjonsmat å få kjøpt, underholdning, konkurranser og salgsboder, der vi vil trekke inn selgere også fra nabobygdene. Auksjonen vil Historielaget stå for selv i år. Hvis noen har brukbare auksjonsgjenstander å gi bort, kan de henvende seg til Finn Lindberg, tlf. 628.28.680. Videre blir det kølamile, veteranbiler og til slutt dans på Stråhatten.

Vandring

Søndag 23. mai arrangerer vi vandring fra Hørsjøen og fram til Svendsmoen. Det blir frammøte ved Samvirkelagskrysset kl. 10.00 hvor vi samordner transport til Sunddammen. Derfra går vi langs Sunda ned til Hørsjøbrua og videre langs den gamle, oppryddede stien fram til bygda.

Ta med niste.

Nye medlemmer. Denne gangen kan vi ønske hele 13 nye medlemmer velkommen! Vi får stadig flere medlemmer, hvem blir nr. 500?

Kjell Eriksen og Ann Kristin Grorud, begge Austmarka. Viggo Berg, Trygve Myrvold og Bjørn Erik Torp Larsen, alle Kongsvinger. Otto R. Blomberg og Liv Irene Haugen Olsen, begge Oslo. Laila Vestergaard, Tårnåsen, Hans Raassum, Lørenskog, Asbjørn Støkker, Årnes, Gunvald Fjellvang, Granli, Geir Ove Berg, Roverud, Bjørn Bekken, Mogreina.

Trekning i medlemslotteriet

Lagets lotteri ble trukket på medlemsfesten lørdag 28. februar. Det ble et svært vellykket lotteri som innbrakte kr. 22.100,- i kassa. Vi sier hjertelig takk til de som ga fine gevinster, til loddselgerne - og ikke minst til alle som kjøpte lodd.

Her er vinnerne:

Kjersti Sæther - 3 liter hvitvin gitt av Historielaget

Grethe og Kjell H. Eriksen - Ullsokker gitt av Fanny Haugen

Kjell Eriksen - Gavekort 300 kr. gitt av Nye Sporten v/Reidar Bråthen

Kåre Støkker - Kunststrikket brikkesett gitt av Monica Lindberg

Unni Finbråten - Drosjegavekort 250 kr. gitt av Rolf Amundsen

Bjørg Aulie - Drosjegavekort 250 kr. gitt av Rolf Amundsen

Eva Nordby - Gavekort naturterapi gitt av Tove Embre

Turid Sandhalla - Munch-bilde gitt av Friskus Sport v/Bjarne Bråthen

Thorbjørn Mengkrog - Ryggsekk gitt av Sparebanken Hedmark

Eldbjørg Andreasson - Genser gitt av Glåmdalen

Inger Lise Torp - Fuglebrett (hyttemodell) gitt av Olav Velta

Kjersti Sæther - Heklet sengeteppe gitt av Jens Øverby

Irene Bekken - Stihl motorsag gitt av Bjørg Aulie og Thor Bråthen

Referat fra årsmøtet 25.01.04

Åge Sørmoen ønsket velkommen.

Sekretæren leste opp årsberetningen som ble godkjent.

Referat fra undergruppene ble lest opp av Finn Sollien og Åge Sørmoen. De ble godkjent.

Rolf Amundsen redegjorde for regnskapet som ble godkjent.

Arbeidsprogram for året ble godkjent. Her merker vi oss at mølla og saga skal ferdigrestaureres og settes i drift. Det skal lages brygge ved bad-

stua, og dialektordboka skal gis ut. Det skal også settes opp informasjonstavler på Varaldskogen.

Også budsjettet ble vedtatt. Det balanserer på 150.000 kroner.

Valgkomiteens forslag ble vedtatt. Styret ser slik ut:

Leder: Åge Sørmoen. Nestleder: Jan H. Berg. Sekretær: Aud Dybing. Kasserer: Rolf Amundsen. Styremedlemmer: Finn Ivar Sandhalla, Arve Haugen, Kjell Eriksen. Varamedlemmer: Finn Sollien, Inger Bakken, Torill Lunderbye. Revisorer: Borge Nordfjeld, Aino Bekken. Valgkomite: Liv Løvtjernet, Siw Nilsen, Ann-Kristin Grorud.

Undergrupper:

Bygdetunkomite: Arne Fjellvang, Oddvar Jakobsen, Bjørn Dybing, Kjell Eriksen.

Slektsforskning: Finn Sollien, Rolf Amundsen, Liv Løvtjernet.

Bilder, intervjuer: Oddvar Jakobsen, Finn Åberg, Åge Sørmoen.

Finnskogleden: Kjell Finbråten, Kjell Sørmoen, Ottar Wilhelmsen, Leif H. Nabben, Kåre Støkker.

Kulturminnesmerker: Arve Haugen, Svein Østli, Tor A. Rønning, Kåre Lunderbye.

Etter kaffe og loddsalg holdt Per Erik Rastad et interessant kåseri om Kongsvinger bys 150 års historie, med spesiell vekt på festningen og dens betydning for byen, illustrert med gamle kart.

Referenter: Oddvar Jakobsen og Grethe Eriksen.

Thor Bråthen årets medlem

Kriteriene for å bli årets medlem i Historielaget er at du har gjort en spesiell innsats for laget i året som har gått, at du ikke er med i styret og at du ikke har vært årets medlem før. Dette har Thor Bråthen oppfylt. Sammen med Bjørg Aulie og Finn Lindberg gjorde han en kjempeinnsats for at fjorårets Marken ble så vellykket. I tillegg ga han puffet til årets lotteri ved å gi ei motorsag som gevinst..

Vannkilder i skogen

Finnskogen Turistforening har i den senere tid arbeidet med å renske og merke vannkilder langs lagets stier. Dette er også noe vi i Historielaget bør gjøre. Vet du om ei "kaldkjelde" eller ile, så si ifra til noen i kulturminneutvalget.

Fortsatt lokaler på Posten

Postverkets leiekontrakt med Asak utløper nå den 1. april, og Historielaget regnet med at vi måtte flytte ut til den dato. Nå har vi vært så heldige at vi får leie lokalene inntil videre for en rimelig penge. Andre lag kan også leie lokalene for møter med inntil 15 personer. Det er toalett og kjøkkenkrok på Posten. På litt sikt vil vi sette opp et hus på Tunet som skal brukes til kontor, møterom og arkiv.

HUS ER FLYTTET

Smie på Smedhaugen ble flyttet til Ampian søndre, trolig på 1930-tallet. Tollbua på Karterud nordre er flyttet til Høgmoen og brukt som bu. Årstall ikke kjent.

Grisehuk i Nytomta ble flyttet til Bekken nedre i 1972-73 og brukt som hytte av Gunnar Bekken.

Rettelser: I forrige nummer sto det å lese at ei stue på Hagan var flyttet til Gylterudhaget. Det riktige er at den ble flyttet til haget ovafor Gylterud, men ikke til plassen Gylterudhaget, som Hans Haget har ringt og påpekt. Det var forresten Georg Nilsen som brukte hytta helt til den ble felleferdig og måtte rives.

Brakka som ble flyttet fra Kvernmoen til Aspetjernet kom dit i 1950, ikke i 1948, sier Kjell Eriksen. Det må vi nok gi ham rett i.

Åge Sørmoen

FRA SKOLEHISTORIEN

Læsebok for Folkeskolen og Folkehjemmet. Tredje skoletrin.
J.W. Cappelens Forlag 1874.

Olaug Rundhaug hadde kommet over nevnte lesebok, og hun spurte om jeg var interessert i å få den til Historielaget. Jeg takket ja, og nå har vi den i boksamlinga. Den bærer preg av alderen og slitasje, men selv om den er litt i oppløsning, er den fullt lesbar, skriften varierer mellom gotisk og normalskrift.

Bakpå tittelsida er skrevet med blyant:
Tilhører Skinderbøls Skole, Kongsvinger
Tilhører Masterud Skole Austmarka
Hildor Berg har signert.

Boka har et allsidig innhold med stoff fra norsk litteratur, geografi, historie, om mennesket, religionshistorie, om øl, kaffe, "Brøndevin" og "Tobak".

Avsnittet om tobakk synes jeg er interessant, for allerede på 1870-tallet var bruken av tobakk et diskusjonstema og minner mye om diskusjonen i våre dager. Jeg vil derfor ta med hva som står.

TOBAK. Tobak bliver ligesom Kaffe indført til vort Norden fra fremmede Lande, da Tobaksplanten, ligesaa lidt som Kaffe træet kan trives hos os. Til Norge indføres nu omtrent 3 Millioner Pund Tobak om Aaret, og enhver kan saaledes udregne, at denne Nydelse koster Landet store Penge. Uagtet man ligefra den første Tid, da man begyndte at bruge Tobaksblade, har været fuldt vitende om, at Tobaksplanter giftig, saasom den indeholder baade et bedøvende og et skarpt Giftstof, har dette dog ej kunnet hemme dens Brug og Udbredelse over en stor del af Kloden. Konger og Paver have fordømt Brugen og belagt den med Straf; men Tobakken har til Trods herfor fundet sin Vej til Folkene, og det gamle Ordsprog har stadfæstet sig, at "forbuden Frugt smager bedst."

Enten man bruger Tobak i Munden som Skraa og Røg, eller i Næsen som Smus, vil en liden Del af dens giftige Dele altid finde sin Vej ind i Legemet, og beviset for Sandheden heraf har nok enhver Tobaksrøger gjort på sig selv i Begyndelsen. Hos den uvante vil Tobakken volde Kvalme og Brækning, Svindel og Mathed, især om den er af et sterkt slags. Let og fin Tobak føles mindre og bør derfor foretrakkes. I det hele er det blot Vanens Magt, som kan gjøre Tobakkens Nydelse behagelig og lade os merke et Savn, naar vi må undvære den. I Barndommens og Ungdommens Tid maa det være meget ønskeligt at undgaa Brugen af Tobak, da den ogsaa lægger sin Skjerv til at svække en sund og naturlig Udvikling.

Tobakkens Nytte, forsaa vidt om der herom kan være Tale, er maaske den, at Nydelsen i Munden kan for en kort Tid stille Følelsen af Hunger, naar Omstendighederne ere saadanne, at Fødemidler ikke straks

ere forhaanden, og dernest synes Nydelsen at bringe den tilvante Bruger en vis Selvbehagelig Ro og Tilfredshet. Men Sandheden er dog den, at Tobak er en Unødvendig Nydelse, mer til Skade end til Gavn for Samfundet.

Så da så !

Som et apropos til dette, og til artikkelen om Skullerud foreldrelag som sto i nr.99 tar vi med følgende epistel:

Det var på lærer Billehaugs tid. Tre-fire gutter i rette alderen hadde kommet litt tidlig på skolen og gått inn i klasserommet. En av gutta var røyksugen og tente en Hobby og tok noen reale magadrag før han stumpet sigaretten i rundovnen. Da Billehaug entret klasserommet, kjente han røyklukta og tittet anklagende bort på gutta.

- Det lukter røyk her. Hva skal det bety? -

Synderen (G.M.) fant fort forklaringa:

- Lærer, du skjønner det var møte i foreldrelaget i går kveld, og da har dom sekkert reikt. -

Billehaug slo seg visstnok til ro med forklaringa.

Oddvar

MER FRA SIKÅHISTORIEN

Bygdebokkomiteene i Vinger og Eidskog gjorde i 1958 avtale om at det skulle utarbeides et fellesbind fra tida før 1859. Det året ble nemlig Vinger og Eidskog skilt som felleskommune. I forordet til fellesbindet "Vinger og Eidskog" som kom i 1965, står : "I Vinger, men også i Eidskog drev ildsjelen Gunnar Mandt i årevis et interessert og uegennyttig arbeid med innsamling av tradisjoner, og de samlingene han etterlot seg, er med stor velvilje stilt til rådighet for bygdeboka av hans sønn Torgils Mandt, Oslo."

I Historielaget har vi et utdrag av Mandts samlinger, og i utdraget har han skrevet en del som omhandler Austmarka. Bl.a. har han en del stoff om Mitander og Sikåområdet. Det er i tidligere utgaver av Medlemsbladet skrevet en del om stedet og om mannen, men Mandt kommer inn på nye detaljer og opplysninger som vi ikke har skrevet om før. Dette gjør han ved intervjuer han gjorde med henholdsvis Ole Olsen Gran og Anna

Elisabeth Skjepstad. Det kan være at noe har vi hørt tidligere, men da blir i hvert fall utsagnene bekreftet av to som levde midt oppi det.

Ole Olsen Gran beretter:

- Både mor og far var frå Wermland. Je vaks opp på Sikåa. De dreiv spikerverk der da, bygd av Mitander. De var ein drivendes kær, bygde vægen frå Karterud til Mitandersfors, og her på Mitandersfors fikk han tel mye, ja du sku bære ha sett, støyperi, valseverk, å hå de nå kalles alt samma. Jerne eller malmen kjørte han frå Eda om Karterud og fram. De var de åra skogtørken herja i Karterudskoga. Hundrevis av mål sto og sprikte. Dom hogg og køla og kjørte lass på lass tel bruke. Mitander betalte 6 svenske riksdaler pr. last. Det var pen inntekt for folk de. Her på Sikåa bygde han spikerverk for 6 hamrer, og møllebruk. Alt råvørke tok han frå Mitandersfors, rodde Varaldsjøen ut, skjønner du. Jerntaina var kappe opp i passe lengder av rip- eller rækhammeren, og så sendt til hausaren som slog huge på. Syneren hadde ei stor fjøl med mange huluer i. Smatt spikeren gjennom hulua, vart han kassert. Di are spik vart telt opp i kasser på 200 stk. i hår. Det var 4" og 3" spik dom helst lagde.

Mitander spelte. Han hadde mist pengeveska si med styggmye penger i. Ein smågutt fant veska og viste a' for Andreas Madson. Smågutten kom søkk bort, med Madson vart størtrik, og da veit du hå folk trudde.

Det var to sager og ei mølle på Sikåbruket. Første møllern var Nils Madson, ein svensk finne. Etter han kom Fredrik Brunsell. Han dro tell Amerika. Og så kom Skjepstad. Første sagmesteren var Jon Madson. Så kom Magnus og Peter Brunsell, nei, dom var itte brør med Fredrik Brunsell, itte skylde ein gang. Magnus og Peter styrte hår si sag. Den eine saga 2,5" og den andre 3" plank., og Peter kanta planka.

Seinere kjøpte Kildahl både skog og bruk. Han hadde ein fullmektig som var lei, Synnestvedt hette han. Han prylte arbeidsfølka. Somme fant se i de, men are tok att så det sjokk. Eit par fløytgutter holdt på å skamslo'n. Synnestvedt strauk over kønnskjeppa tre og fire ganger før det var jamt nukk. Han kjøpte kønn for arbesfølka og betalte arbe med.

Sikåa har namnet etter siken som dom fanga der. Du sku aldri ha sett slik sikmengda kunne væra. Frå ei halv alen tell heile alna lang, og sto så tett at ein kunne ause opp. De var noen som levde av fisjing den tida, det gjekk da. Han Heike Ose dreiv bære å fisja, og kona hans, ho Mette, var

støtt med. Di brukte itte båt, men hule ut ein diger furukabbe, og brukte bære ei åre med blad i båe ender til å ro med.

Han Heike var så sint. Ein ukse dom kalte Møkkpelle flaug gjennom garna hans, di hekk på tørk i furubuska. Da skreik han: "Je skjiter Møkkpelle!" Men det fikk han itte gjort, for Møkkpelle var for sprek. Ja, udir var det mye ta på den tia, ølv mest. I Røssvika sto døra på gløtt. Gjeita gjekk utfør døra. Så kom gjeita settendes inn gjennom døra og ølven etter. Han slo labba på dørstokken, men da sa kona: "Du får gå tilbars nå, bror," sa a, og det gjorde'n. - Men nå er det itte stort att tå herligheita på Sikåa.

Kleene? Je skar si de at de nå er penere kledd til hårdags enn de da var i kjerkestasen. Og så pene jentene er nå, rødmussete og rette som guds-engler. Da var dom grå, skrukkete og krøkete i 20-30 års alderen."

Hva Anne Elisabeth Skjepstad kunne fortelle:

Ole Olsen Gran fortalte at første mølleren på Sikåmølla var Nils Madson, deretter Fredrik Brunsell og så kom Skjepstad. Kona til Skjepstad hette Anne, født i 1846, og i intervju med Gunnar Mandt forteller hun følgende:

- Mannen min, Gustav het'n, var fødd i Nærke i Sverige. Først var han sagmester for Lunderbye på Finsrud i fleire år. Så kom han til Vrangssaga, og vi budde på Bergimellom. Men så sa Synnestvedt at vi fikk fløtte tell Sikåa. Du kan tru je var lei me,- fløtte så langt inn i skoga! Je tømte de var urå. Men je har aldri angre me,- vi har butt her i 50 år og aldri mangle noe, hokke mat eller klee.

Den gamle bygningen vi bur i, var bygt i 1854. Det var 8 rom i'n, og ein familie budde i hårt rom. Nå ser bygningen itte rar ut. Den austre delen er borte. Men her holdt dom skule ein gang. Læreren var'n Ødegård. Han au hadde eit rom, og her ble sønn hans -Zakarias- fødd. Ja, her har vøre are lærere au, både Iversen og fleire, men Ødegård var her lengst,- liketel han fløtte tel Bråta.

Mitander var ein godhjerte mann. Alle som ba, fikk noe, enda dom kunne være leie nukk. Dom drakk og somle, og så hengte de se på Mitander. Og takk ? Nei, dom gjorde han så mye leit dom kunne, men slekt brydde Mitander se liksom itte om.

Han bygde vægen fra Varalden til Møkkern. Og så laga han ei stor færje til å frakte spik og plank over tell Masterud, og på Masterud bygde han eit stort opplagshus åt sakene sine. Han var med John Bredesen, fikk

tell Masterudvægen au. Men han spelte, og dom sier at de var Andreas Madson som fikk tak i pengeskrine hans. Han vart så brårik. Han var nukk gift med ei rik jente frå Mangen, men det stoppe itte.

Litt småplukk om arbeidernes forhold

Gunnar Mandt har også skrevet litt om bruket på Brødbøl som er omtalt i et tidligere Medlemsblad. Vi vet at dette bruket kjøpte Mauriz von Krusenstjerna i 1857 og reiste et spikerverk m.m. ved fossen.

Krusenstjerna eide Helgeboda bruk tett opp til Utgardssjøen så det falt naturlig for ham å drive på norsk side også.

Etter folketellingslista av 1665 var det 6 faste svenske spikersmeder med familier ved Brødbøl- anleggene. De andre arbeidere var nordmenn, og det var også mange norske arbeidere ved bruket i Helgeboda. Mandt skriver så:

Ein av de som hadde vært på arbeidet her, forteller:

”Det var tennbærer, smeen, hovderen og spikerbærer, i alt 4 mann for å få tell ein spiker. Den første smeen der het Korpen. Dom levde på ” uttak ” den gangen- 1 spannmål av rug og havre, kaffe, sukker og sild og tobakk for hår måne og fritt hus. Det var på arbe kl. 6 morgen med ein kakubeta av groft mjøl i munnen og 1 kopp svart kaffe. Det var morramaten. Kl. 8 var det vassvelling og sild og kake, til middag sild og poteter, halv 5 ein kakebete og kaffe att og til kveldsver det samme retta som til frukost eller såbrød dyppa i sildlake.”

Oddvar

EN EPISODE FRA KRIGEN MOT SVERIGE

De dansk-norske styrkene hadde en speider som ble kalt Ole Fjeldstuen, mest sannsynlig en finsk innvandrer. De svenske styrkene hadde en speider som het Pekka Huskoinen. Han var innvandret til Kajlastomta i Bogen. Det het at han og broren var adoptert av Ørjan Kajland, han som ryddet Kajlastomta. Denne hendelsen, som under en krig mot Sverige, hendte på Klätten vest for Helgeboda.

Fire speidere for de dansk-norske styrkene var og speidet inne på svensk side av grensen. Det var Ole Fjeldstuen, en norsk til og to dansker. Ole var lenger inn i Sverige, mens de andre ventet på ham på Klätten. Men

de svenske speiderne hadde observert deres tilhold på Klätten, og lå og ventet på Ole. Da de så han kom gående, hadde Pekka utplassert sin bror Matti liggende på et sted der det vokste høy lyng. Selv begynte han å spille tiur, og da Ole hørte tiuren, tenkte han at det skulle bli en fin stek. Han var sulten etter en lang marsj inn i Sverige. De var så nær den norske grensen at han regnet ikke med var noen fare å skyte tiuren. Han begynte å hoppe inn på tiuren og kom gjennom den høye lyngen. Der lå Matti, og da Ole var nær nok, hogg Matti ham i ankelen og rev ham over ende. Ole mistet geværet, og ble snart overmannet av den sterke Matti. Samtidig kom Pekka fram og siktet på Ole, men da begynte Ole å le, og sa at han ikke visste at Pekka var så god til å spille tiur.

De satte seg, og Pekka og Matti tok fram maten sin fra ryggsekken og bød Ole, og de spiste alle tre med god appetitt. Så sa Matti at de måtte ta de tre andre speiderne. Da ba Ole dem binde ham fast, slik at de ikke skulle tro han hadde overgitt seg frivillig. Det gjorde de, og så gikk de dit de visste at de tre andre hadde slått leir. Speiderne lå og sov, og de greide å overmanne dem. Så tok de dem med tilbake til Ole. Der fikk Matti beskjed om å gå med de to danskene til Eda skans og overlevere dem som fanger. De to norske beholdt Pekka, og da de andre var forsvunnet, skar Pekka over repene til de to norske og sa de var fri. Men geværene deres beholdt han, og sa de kunne hente dem neste vår ved Mattis hjem ved Kymmen.

Rune Skoglund

LITT OM "BYGNINGEN" OG VI SOM BODDE DER

Det er vel ingen som bor på Austmarka som ikke har hørt om "Bygningen". Huset kom fra Sikåa i 1876 og var bolig for de som jobbet på det vi kaller Kiaersaga. Huset var på to etasjer og et stort loft. Det var åtte leiligheter der. Det var innganger fra øst og vest med svalganger. Leilighetene var på et stort kjøkken og et lite kammers. De som bodde i første etasje hadde ei jordgrop med kjellerlem i kjøkkengulvet. Når en kom inn fra vestsida var det trapp opp til annen etasje. Til høyre der bodde søskenparet Augusta og Karl Brunsell, som ble kalt Gusta og Kal. Rommene ved siden av dem mot øst ble kalt kjøreromma. Det var husrom for de som kjørte tømmer og planker på saga.

"Bygningen", årstall ukjent. Originalen er utlånt av Grethe Eriksen.

På andre siden av gangen bodde Lovise Brunsell med jentene Else og Ingrid. Hun var søster til Gusta og Kal. Senere ble de rommene bebodd av Anna og Jens Brunsell med jentene Betty, Solveig, Eva og Britt. Ved siden av dem mot vest bodde Anna og Thorvald Thorbjørnsen med barna Gunnar og Randi.

Når man kom opp trappa i annen etasje til høyre bodde min tante Jenny Berg med ungene Martha, Laura, Ole og Egil. Der bodde også Ole Gran som hadde fulgt med Bygningen fra Sikåa. han ble kalt Stor-Ole eller Oleken, han hadde mye grått hår og skjegg, og var onkel til tante Jenny og min far Laurits. Over gangen for dem bodde Julie og Ole Sandhalla med sin unger Helge, Thorleif, Ruth, Finn og Rolf. Ved siden av dem mot vest lå rommene vi kalte kontoret. Der hadde ledelsen for saga sitt kontor, det ble senere bebodd av Erna og Rolf Brunsell med ungene Ragnhild og Kjell.

Over gangen for dem mot vest bodde vi. Mine foreldre var Karoline og Laurits Berg. Vi var fire unger, Lilly, Kari, Martha og jeg som heter Grethe. Ved siden av oss gikk trappa opp på loftet. Der hadde alle laget en liten bod til seg selv, ellers var det åpent til å sette fra seg ting på. Det var to store murpiper på huset. Når feieren kom, gikk han opp på taket og ned gjennom pipa og kom ut i første etasje til stor morro for oss ungene.

På kjøkkenet hadde vi grue med en stor jernovn. Hos oss var møblene på kjøkkenet ei soffe til å dra ut så det ble to sengeplasser, bord, stoler, benk og skap og ikke å forglemme vaskestell. Det ble en del bøtter også da alt vannet måtte bæres både inn og ut. Sikkert mange tunge løft, tenk bare på når alle skulle bade i en stor sinkbalje. På kammerset hadde vi seng, kommode, en toseters sofa, fire stoler og et bord. De andre hadde det vel omtrent likedan, til alle fikk bedre råd og kunne kjøpe seg litt nytt.

Vi hadde også dyr der: katter, hund, høner og gris, og noen hadde også ku. På begge sider av Bygningen gikk det vei, gangsti på vestsiden og kjørevei på østsiden. Huset lå der min søster Kari bygde hus. Det er nå solgt til Ann-Gun Kolbjørnsrud. Der hvor telebua står var fjøset til Ole og Jenny. Ved siden av det gikk veien til Bøhn. Den store brønnen vi hadde ligger der ennå. Nedenfor veien mot sør lå stallen og forhuset til hestene. Ved siden av der var det fire utedoer. På andre siden av gangveien lå åtte vedskåler. Litt lengre ned var fjøset til Gusta. Der var det også en stor jordgrop. Der var det gangvei til elva, og på høyre siden var fjøset til Thorvald og vårt. Alle hadde laget seg en liten jordflekk og satte poteter.

Ned ved elva var det brygge og fin vaskeplass om sommeren. Det var murt opp til store gryter og kokeplass til klær, elva var fin skylleplass, og til tørk snører mellom bjørketrea. Jeg tror alle var glade når sommeren kom, for klesvask inne var tungt arbeid.

Vi som bodde der ble som en stor familie. Alle delte og lånte bort det de hadde, og ungene arvet klær etter hverandre. Vi ungene hadde fin barnedom, bestandig var det noen å leke med, og oppdragelsen vår tok alle seg av. Når de store ikke ville ha med seg oss små lenger, ble vi truet med Klauemper. Ingen hadde noensinne sett ham, men han var en skummel person. Han hadde ett bein med klauer, klør til hender, stort hode med mye hår, og store øyne. Da var det nok best å gå hjem.

Vi hadde mest hjemmelagede leker, men delte på det vi hadde, og fant på mye morro. Det er blitt meg fortalt at Gunvald Brunsell var den lykkelige eier av et ludospill, og det var stor stas da Gunvald kom fra Smed-

haugen med spillet under armen. Vi likte også å høre på når Kal fortalte om tiden han var i Amerika. Kal sa aldri Amerika, men Junaiten, og veldig spennende var det. Kal gikk også tur rundt Moskvasvingen som han kalte den. Svingen var opp til Funkisen, ned til badet og rundt svingen og tilbake over bygningstomta. Når vi ungene var uvenner med Kal var da han hadde slått ihjel kattungene, for det var hans jobb. Bestandig var det noen hjemme for oss ungene, og var vi sultne var det brødkiver å få alle steder.

Det er trist at Bygningen ikke er der i dag. Den ble fraflyttet i første halvdel av 1950-tallet og siden revet. Den siste som flyttet var Gusta som flyttet til Gunvald i Smedhaugen. De andre hadde da bygd seg hus på tomter de fikk tildelt.

Det går mot jul når jeg skriver dette. Dengang var vi ikke rike på gods og gull, men vi hadde god mat, fikk noen nye klær og presanger etter det foreldrene hadde råd til. Vi hadde også noe som mange ikke har i dag, julefred og tid for hverandre.

Jeg tror vi alle tenker på Bygningen med takknemlighet og glede.

Hilsen Grethe Eriksen

MINE FØRSTE JAKTOPPLEVELSER

Dette ligger en 60-70 år tilbake i tida, og jeg husker ikke nå hvordan jeg kom i kontakt med Rune Skoglund på Håkerudtomta og det jakt - og børsemiljøet som var der. Hjemme hos oss hadde det aldri vært jaktvåpen.

Jeg begynte på Brødbøl skole i 1931, og Rune to år senere, så det var kanskje der vi fikk kontakten. Ellers husker jeg at jeg var med faren min på kubbhogst i grenseskogene, og at vi lå i veslestua på Tomta. Dette måtte være på midten av 30-åra.

Jeg ble etter hvert godt kjent med familien på Tomta og det jegermiljøet som var der, med mange slags jaktvåpen. Dette var både nytt og spennende for meg. Alma og Emil var omgjengelige folk, og Rune hadde stor frihet når det gjaldt skyting og omgang med børser. Dette smittet litt over på meg, og det ble til at vi skjøt på blink og senere jakturer i skog og mark. Det var patroner i alle skuffer og skap på Tomta, og det var ladeapparat med kuler, krutt og hagl, til forladning brukte vi avisepapir.

Jeg glømmer aldri våre turer på rugdejakt på den nedlagte plassen Lauvkjølen. Den var ikke lenger i bruk som boplass, men det sto ei lita høyløe, og det var en eplekall der og en syrinbusk på det gamle tunet. Jeg mener å ha hørt at Runes far, Emil, var født og oppvokst her.

Det var sikkert rugdetrekk på Lauvkjølen og fine skytemuligheter. Det var uhyre spennende når vi hørte rugdas kvitring, og den kom i sikk-sakk-flukt over grantoppene. Og så smalt det - både to og tre ganger. Hele tunet var fullt av avisepapir og svartkruttrøyk, (vi ladet alltid med svartkrutt), og det tok litt tid før røyken drev unna så vi fikk se resultatet. Oftest ble det bom, men det hendte nok at vi hadde ei rugde eller to hengende i beltet når vi kom tilbake til Tomta i mørkningen. Da var vi karer og store jegere, og Emil humret og skrøt litt av oss, og alt var stas. Jeg vet ikke hvor lenge vi holdt på med dette, men jeg tror vi jaktet rugde i flere år.

Jeg husker godt en episode vi var sammen om hjemme på Kuskemoen. Rune og jeg hadde planlagt en jakttur i Brødbølåsen en høstmorgen. Det var ikke jaktvåpen hos oss, så allerede kvelden før kom Rune med ei børse på hver skulder til Kuskemoen, og la dem fra seg på ei seng i kammerset. Det var senga til min mor, og hun fikk ikke lagt seg om kvelden, for hun turte ikke å flytte dem.

Dette var nok i slutten av 30-åra, og så kom krigen, og våre jakturer tok slutt.

Den omgang med skytevåpen og jaktlyst jeg opplevde på Tomta, har fulgt meg gjennom hele livet og gitt meg mange gledesstunder i mitt yrke i skog og mark. Det har smittet over på mine tre sønner som alle er ivrige jegere. Jeg har hatt kontakt med Rune i de senere år, og vet at jegermiljøet fremdeles lever på Håkerudtomta.

Ole A. Svendsen

I MANN'S MINNE

Jeg, Hjørdis Linnerud Olsen, er født 12. mai 1924. Inga og Hartvig Linnerud var mine foreldre. Barndomshjemmet var gården Linnerud like ved svenskegrensen i Kjerret krets på Austmarka.

Barndommen var trygg og god. Vi var fire søsken, Aslaug født 1923, jeg i 1924, Harry i 1927 (han døde i arbeidsulykke, bare 27 år gammel) og Rolf født i 1931. Sistnevnte bor i dag på gården med sin familie. Sorgen ved Harrys død var et hardt slag for oss alle. Han etterlot seg kone, Gunvor, og en liten sønn, Haakon, 5 år., og selvsagt mor, far og søsken. Dagen 21. juni 1954 blir aldri glemmt. Vi opplevde en fantastisk støtte og hjelp fra familie, venner og naboer. Alle spurte hva de kunne gjøre. Det var den beste krisehjelp vi kunne fått.

Våningshuset på Linnerud ble bygd i 1922 av tømmer og var 7 x 8 meter. Det ble meg fortalt at de fikk ferdig to rom, kjøkken og kammers. Siden ble det gjort i stand stue og soverom ettersom økonomien tillot. Dette var jo i de harde 20-30 åra. Mine besteforeldre bodde i sitt hus på gården hvor min far vokste opp i en stor søskenflokk.

Inventar

Inventaret var enkelt, det ble bare det nødvendigste. Jeg husker en bygdesnekker, G.A. Kjerret, som lagde solide stoler. De er i bruk ennå. Pynteting i huset var ikke mange. Ungdomsbilder av mor og far hadde sin plass, og bilder av kong Håkon, dronning Maud og Olav. Fargebilder av en gutt og ei jente var innrammet og pyntet opp. Noen pene blomstervaser som vi måtte være veldig forsiktige med, var der også. Blomster i vinduskarmen fantes. Til blomsterpotter kunne vi male tomme fiskebollbokser og rulle dem i skjellsand. Kobberformer til pynt i kjøkkenet ble blankpusset til helgene.

Bøker var det lite av, men dagsavisen, Indlandsposten, fantes. det ble også lettere å lese da elektrisiteten kom i 1922 da Brødbølfoss Kraftstasjon ble bygd. Min svigerfar, Sigvart Olsen, flyttet hit med familien fra Oslo og ble ansatt ved kraftverket. han var før ved Oslo Lysverker. Han monterte lys i mange hjem. Innlagt vann var heller ikke vanlig på landsbygda, det kom i 1930-årene. Derfor var det utedo.

Fjøs og låve var av tømmer - likeså bua. Nytt fjøs med gjødselkjeller ble bygd i 1939. Etter krigen ble fjøset restaurert med drikkekar og melkemaskin. Her var flere kuer, sauer, griser, høner og to hester. Traktor var ikke kommet ennå. Fars hest het Rauen og bestefars Blakken. Smie var også her, min far var en dyktig smed. Han smidde hestesko og det som trengtes til gårdsredskaper. Geitdoningen til hesten var i bruk hele

vinteren. Til skogsdriften i 20-30-årene var det hestekrefter, likeså til gårdsdriften. En god hest var gull verdt.

Kostholdet

Kostholdet på en gård var jo godt. Mor hadde i sin ungdom gått Graff husmorskole. Vi hadde et variert kosthold. Arbeidsdagen i hjemmet var lang. Første måltidet var ved 7-tiden om morgenen, siden formiddagsmat, middag midt på dagen, ettermiddagskaffe og til slutt kveldsmat. Det ble slaktet to griser og okse. Det ble ikke kjøpt så mye, men sild og lutefisk hørte med. Lutefisken ble lutet hjemme. Flesk og kjøtt ble saltet i saltbalje og trau. Alle kar ble grundig rengjort før slaktestell, einerlåg måtte til. hermetisering kom på 1930-tallet. Norgesglass ble brukt. Kjøttkaker, stek, ribbe, pølse og koteletter ble stekt ferdig. Kraften som skulle brukes måtte være stiv som gele.

Helse og hygiene

Vi var heldigvis velsignet med god helse, men meslinger og kikhoste husker jeg vi hadde. Ellers ble det brukt kjerringråd, s.s. kålblad. Nafta og kamferdråper tror jeg det var i alle hjem. Skoletannlege var jeg hos da jeg gikk i første klasse. Tannlege Bonnerud kom til skolen med sin tannlegestol og instrumenter. Men kommunen hadde ikke god råd, dermed måtte foreldrene sørge for tannpleie til barna fra egen lomme. Vi barna plukket tyttebær og solgte. Pengene gikk til tannlegeregningen. Tannlege Smith hadde kontordag på Magnor. Der hadde dr. Johnson også faste kontordager. Jordmorhjelp var en svensk dame som kaltes Heddemora. I 1920 kom det fast jordmor til Austmarka, Marie Jahnsrud. Kroppshygiene var nok enkel - det ble mest rundvask, bading mer sjelden. Vannet måtte bæres inn, varmes på vedkomfyren og etter bading som foregikk i trestemper, skulle det ut igjen.

Mine besteforeldre på fars side het Anna og Andreas Linnerud. På mors side Berthea og Gunerius Hagen Haakerud. Begge mine besteforeldre var valgt inn i fattigstyret - den tids styre for sosialhjelp. Av den grunn måtte de ta noen som hadde store vanskeligheter hjem til seg. Hos mine besteforeldre på Linnerud husker jeg en mann ved navn Ole Haget. Hvor lenge han var, vet jeg ikke. Hos mine besteforeldre i Hagen var en jente som het Betzy. Hun ble foreldreløs og var den yngste i en stor søskenflokk. Her var hun til hun ble konfirmert.

Klær

I mitt barndomshjem var det karder og rokk. Symaskin samt veven var fast inventar. Klær var for det meste laget hjemme. Både min mor og bestemor kunne veve, sy og strikke. Da mine foreldre vokste opp, ble sko laget hjemme. En skomaker kom til gårds. Vi hadde gjemt skolester i alle størrelser. Vi hadde dem fremme på vårt slektsstevne i 1981. Min bestefar var flink til å reparere skoene våre. En ting vi fikk lære tidlig var å være forsiktig med alt, både klær og sko - enten det var til hverdag eller helg. Til arbeidstøy for menn var det vadmel. Dette fordi de mest oppholdt seg ute i skog og mark, og vadmel var varmt. Til kvinnene var det verken (et tynnere stoff), og ullstrømper måtte alle ha. De vevde også blåtøy til sommerbruk. Senere fikk en kjøpt stoff. Det var også noen flinke sydamer som tok på seg oppdrag. Det ble jo forskjell når det gjaldt klær og utstyr. Der mødrene kunne sy og strikke, ble det bedre enn der de ikke kunne. Bruk og kast forekom aldri. Man arvet også etter hverandre. Det var stor forskjell på helgeklær og hverdagstøy. Til konfirmasjonen ble det kjøpt nytt. Vi fikk også klær fra våre tanter i USA.

Familiesamvær

I vårt hjem bodde mor, far og søsken. Besteforeldrene bodde også i sitt hus på gården. I onner var det noe leid hjelp. Mest ansvar for barna og oppdragelsen hadde mor. Hun lærte oss leker, sang og bønner Fadervår. Boklig lærdom var vel at vi spurte og de hadde tid til å svare. Vi ble tidlig opplært i hva som var rett og galt. Kan ikke huske noen form for straff. Kristendomsundervisningen på skolen var også en rettesnor. Lesestoff var Santalmisjonens barneblad. Bøker var det vanskelig å få tak i. Min far spilte trekkspill i unge år, men vi hadde ikke noe instrument.

Lek og moro ble det da fettere og kusiner kom på besøk. Vi lekte blindebukk, gjemsel og "gjemme nøkkelen". Om sommeren hoppet vi paradiset og hoppetau. I tillegg også ball-leker, "kaste på stikka", "slå på honken" og "nippe pinne". Familiefellesskapet var nært både i sorg og glede. Mitt første møte med sorgen var en tante på 28 år som døde av kreft. Hun etterlot seg tre små barn under 7 år. Den yngste, Torbjørn, den gang tre år, ble støttet av familien, men barna ble alle sterkt knyttet til besteforeldrene på Linnerud.

Men selvsagt var det mye glede. Tante Helga kom hjem på besøk fra Amerika julen 1938. Det var masse forberedelser - det ble vasket og bakt.

Alle gledet seg, og mange koselige familiebesøk var det i hele tre måneder. Men hun måtte jo reise tilbake. Avreisedagen var ikke lett for mine besteforeldre, og de gråt sårt. Da Amerika-båten la ut fra Oslo, fikk man sende hilsen via radio til sine ombord. Vi ble ikke skuffet, for hilsenen kom fram. Høytider og helg ble respektert. Søndag ble kun det nødvendigste gjort, saksa skulle heller ikke være framme. Når noen i familien fylte runde år, var det selskap, med middag og dessertbord, kaffe og kaker. Familie, venner og naboer var samlet, og det var taler og sanger. Når noen skulle ut på "siste reise", foregikk alt fra hjemmet. Dagen før begravelsen kom familie og naboer med kaker m.m., det kunne være smør, ost o.a.. Når gravføget kom, var det pyntet med granbar på veien ved mange hjem. Min mor var i mange år kokke i forskjellige lag. Før jul gledet alle seg. Julematen var ribbe og pølse, og riskrem til dessert. Vi hadde ikke så mye godteri, men appelsiner og annen frukt. Dyrene i fjøset fikk sine godbiter og granbar i taket. Vi hadde julenek ved låvebrua. Forventningen var stor da tante Marie kom fra Oslo. Hun hadde med seg så fine pakker, alltid noe nyttig, selbuvotter, skjerf, pent undertøy osv. På de små kortene på gavene var det bilde av kronprinsfamilien (Olav, Märtha og barna).

Arbeidsliv

Det var stor aktivitet på gården. Min far kjøpte den første lastebilen i 1934. Med den kjørte han gårdens produkter samt ved som ble kappet til Oslo og andre steder. Jeg husker første treskeverket og en motor som ramlet fælt. Men det ble et nytt og selvreisende treskeverk/selvbinder. Maskinen som ble brukt til å lage takstikker med, står på gården ennå. Hakkelsmaskin med to kniver fantes. Far var også utover bygda med disse maskinene. Da vi ble store nok, var vi med og hjalp til. Mor hadde omsorg for dyrene. Hun kunne kjøre hest, sele på og av, og var det nødvendig, kjørte hun inn tørr lo. Rauen var ikke bare hest, han var en god venn. Like så hadde hun bjellekua Branna. På henne lærte vi oss å melke. Alle bidro med det en kunne, enten det var manns- eller kvinnearbeid. Det endret seg ikke. På en gård blir verken foreldre eller barn arbeidsledige. En hjelpe-mann var med oss barna og laget farsiner, dvs. sammenbuntet ung løvskog som seljekratt som skulle ryddes vekk. De var ca. 1,50 m. lange og 60-70 cm i omkrets surret rundt med ståltråd. De skulle brukes til å dekke over når det ble sprengt i gatene. (I dag brukes gummimatter).

Barna måtte hjelpe til med ved- og vannbæring. Det var små spenn, og veden dro vi på kjelke.

Det var også arbeidsbytte i potetopptakinga. Som tenåringer plukket vi for 1 kr. dagen. Å plukke bær i skogen ga kjærkomne penger.

Fritid

Kamerater var ikke langt unna. Det var jo mer folk bosatt i kretsene før krigen. Vi hadde dukker - kroppen var hjemmelaget - inni var det mest ull. Hodet var kjøpt - det var celluloid. Mor hjalp oss å sy dukkeklær.

Våre første ski laget bygdesnekkeren. Skøyter var av tre med et stykke sagblad. Vi lærte oss å svømme med svømmekabber som var av tre - ca. 30 cm. lange, som vi hadde en under hver arm. De ble holdt sammen av gamle bukseseler. En sangleke var "Ta den ring og la den vandre"...

Hjørdis Linnerud Olsen

(Fortsettes i neste nummer)

Utgever: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:

Finn Åberg

Meltzersgt. 3

0257 Oslo

Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 100 kr. året

Betales til:

Austmarka Historielag

Postboks 38, 2224 Austmarka

Gironr. 1840.16.29625

Trykt i 530 eksemplarer